

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
Навчально-науковий гуманітарний інститут

Кафедра теоретичних основ олімпійського
та професійного спорту

«Допущений до захисту»
Завідувач кафедри

«9» грудня _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
зі спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»

на тему: ГЕНЕЗИС І ПРАКТИКА ОЛІМПІЗМУ В СУЧАСНІЙ
ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ

Виконав: студент групи 6541м
_____ Малиновський М.С.
(підпис)

Керівник роботи:
доцент кафедри теоретичних основ
олімпійського та професійного спорту,
кандидат педагогічних наук, доцент
_____ Болотникова Т.Г.
(підпис)

Миколаїв 2024 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
Навчально-науковий гуманітарний інститут

Кафедра Теоретичних основ олімпійського та професійного спорту

Спеціальність 017 «Фізична культура і спорт»

Освітня програма «магістр»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант освітньої програми

(підпис)

«9» грудня 2024 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Студент Малиновський Микита Сергійович

1. Тема роботи: «Генезис і практика олімпізму в сучасній фізичній культурі»

Керівник роботи Болотникова Тетяна Григорівна, к.пед.н, доцент

Затверджені наказом ректора №№1254уч від 09.12.2024р.

2. Термін подання роботи: 20.11.2024 р.

3. Вихідні дані по роботі: 38 джерел

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів).

- філософсько-культурологічні витоки та становлення олімпізму в історії розвитку людства;
- методи та організація дослідження;
- обґрунтування гуманістичної цінності спорту як найважливішого елементу олімпійського руху.

5. Перелік презентаційних матеріалів: електронна презентація Power Point.

6. Виконання розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I	Болотникова Т.Г., доцент	11.12.2023р.	
II	Болотникова Т.Г., доцент	24.04.2024р.	
III	Болотникова Т.Г., доцент	02.09.2024р.	

7. Дата видачі завдання

11 грудня 2023 р.

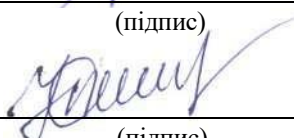
КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів роботи	Терміни виконання етапів роботи	Примітка
1.	Підготовчий етап: вибір теми, розроблення обґрунтування теми	вересень 2023 р.	Виконано
2.	Опрацювання об'єктної частини дослідження (теоретичний етап)	жовтень-грудень 2023 р.	Виконано
3.	Експериментальний (емпіричний) етап дослідження	лютий 2024 – квітень 2024 р.	Виконано
4.	Аналітичний етап	вересень-листопад 2024 р.	Виконано
5.	Підготовка тексту магістерської роботи	вересень-листопад 2024 р.	Виконано
6.	Перевірка на наявність текстових збігів/ідентичності/схожості Із використанням програмно-технічного Засобу Антиплагіатної системи	Не пізніше ніж за 2 тижня до захисту	Виконано
7.	Рецензування магістерської роботи	Не пізніше ніж за 2 тижня до захисту	Виконано
8.	Попередній розгляд магістерської роботи на кафедрі.	Не пізніше ніж за 2 тижня до захисту	Виконано
9.	Офіційний захист магістерської роботи на засіданні АК	за графіком Атестаційної комісії (АК)	Виконано

Студент

 (підпис)

Малиновський М.С.

Керівник роботи

 (підпис)

Болотникова Т.Г.

АНОТАЦІЯ

Малиновський М. С. Генезис і практика олімпізму в сучасній фізичній культурі. Кваліфікаційна робота зі спеціальності 017 «Фізична культура і спорт», освітньої програми «Олімпійський та професійний спорт». Миколаїв: НУК ім. адм. Макарова, 2024. 57 сторінок.

У магістерській роботі з'ясовано історичні передумови становлення олімпійського руху за доби античності та відродження олімпізму наприкінці XIX-початку XX століття. Проаналізовано практику міжнародного спорту в рамках концепції сучасного олімпійського руху. Досліджено та систематизовано основні фактори, що визначають повноту та характер реалізації гуманістичного потенціалу олімпійського руху. Визначено основні напрями, форми та засоби підвищення культурної та гуманістичної цінності олімпійського руху.

Ключові слова: історичні передумови, міжнародний спорт, олімпійський рух.

ANNOTATION

Malynovskyi Mykyta. Genesis and practice of Olympism in modern physical culture. Qualification work on specialty 017 «Physical Education and Sports», educational program «Olympic and Professional Sport». Mykolaiv: Admiral Makarov National University of Shipbuilding. 2024. 57 pages.

The master's thesis clarifies the historical prerequisites for the formation of the Olympic movement in antiquity and the revival of Olympism in the late 19th and early 20th centuries. The practice of international sports within the framework of the concept of the modern Olympic movement is analyzed. The main factors that determine the completeness and nature of the realization of the humanistic potential of the Olympic movement are studied and systematized. The main directions, forms and means of increasing the cultural and humanistic value of the Olympic movement are determined.

Keywords: historical background, international sport, Olympic movement.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ФІЛОСОФСЬКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ВИТОКИ ТА СТАНОВЛЕННЯ ОЛІМПІЗМУ В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА	10
1.1. Становлення олімпійського руху в античності.....	10
1.2. Відродження олімпійського руху в Новий час	15
Висновок до 1 розділу.....	23
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	24
2.1. Методи дослідження.....	24
2.2. Організація дослідження.....	25
РОЗДІЛ 3. ОБГРУНТУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ ЦІННОСТІ СПОРТУ ЯК НАЙВАЖЛИВІШОГО ЕЛЕМЕНТУ ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ	26
3.1. Гуманістичний та соціальний потенціал спорту.....	26
3.2. Олімпійський рух як фактор міжкультурних взаємодій у сучасному світі та негативні явища у сучасному олімпійському русі.....	29
3.3. Підвищення спортивно-гуманістичної спрямованості системи олімпійської освіти	38
3.4. Гуманізація суспільства як умова підвищення духовно- моральної цінності спорту	44
Висновки до 3 розділу	49
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ВСТУП

Актуальність проблеми. Олімпійська проблематика, зокрема її історико-філософські, соціологічні, культурологічні аспекти – неосяжне поле для наукових досліджень. Різні підходи до цієї проблеми не виключають, а навпаки, доповнюють, збагачують один одного на шляху більш поглибленого вивчення та осмислення складної, багатоаспектної олімпійської проблематики.

Важко знайти інше соціальне явище, яке викликало б до себе таку велику увагу і симпатію як олімпізм, який зробив крок у третє тисячоліття свого існування. В наш час його роль і значення стали такими вагомими і водночас суперечливими, як ніколи в колишній історії. Сучасний олімпізм займає особливе місце у соціальному та культурному житті суспільства, суттєво впливає на спосіб життя людей, формує спортивний спосіб життя людини. Він визнаний у світі як значуща соціокультурна формація, в якій закладені гуманістичні цінності: добра воля людей, прагнення миру, співробітництва та взаєморозуміння [2].

Сучасні Олімпійські ігри, що відродилися наприкінці XIX століття, є, зокрема, результат взаємодії Олімпійської ідеї та спорту. У рамках Олімпійської ідеї, у рамках Олімпійських ігор спорт отримав друге народження. Як елемент надзвичайно динамічний, спорт у рамках Олімпійських ігор почав бурхливо розвиватися, ставши своєрідним локомотивом Олімпійських ігор. Тим часом досвід XX століття показав, що спорт може успішно розвиватися поза рамками Олімпійських ігор; водночас, Олімпійські ігри без спорту немислимі. У XX столітті відбувся очевидний процес «спортизації» Олімпійських ігор.

Сьогодні соціальний престиж та популярність спортсменів іноді перевершують престиж представників мистецтва, науки, літератури та Олімпійські ігри, чемпіонати світу, кубки світу, інші великі змагання привертають увагу мільйонів людей. Видатні спортсмени стають кумирами.

Проте, можна констатувати (і підтвердженням цьому можуть бути численні дослідження), що перетворення олімпійського спорту на індустрію видовищ і розваг завдає непоправної шкоди розвитку олімпійського руху, порушуючи його принципи і руйнуючи саму олімпійську ідею. Новітня історія олімпізму далека від миротворчих традицій древніх олімпійських ігор та ідей П'єра де Кубертена, проте кризова ситуація, що склалася в олімпійському русі, може стати початком "зміни" олімпійських ігор, за умови формування олімпійської культури людини. Тільки сформована олімпійська ментальність сучасного соціуму здатна вивести сучасний спорт та олімпійський рух з-під влади комерціалізації, професіоналізації, нечесного суддівства та інших вад, які руйнують олімпізм.

Феномен олімпійської культури являє собою комплекс накопичених людством знань, норм, цінностей, смислів, зразків поведінки, відповідних ідеології Олімпійської Хартії, філософії олімпізму, на основі яких формуються гуманістичний спосіб життя соціуму і стиль життя особистості. Завдяки цьому феномену працює механізм передачі від покоління до покоління каналами культурної спадкоємності цих накопичених і людських цінностей, що розвиваються.

Для формування олімпійської ментальності сучасного соціуму необхідно задіяти новітні педагогічні технології, використовувати інноваційні підходи в процесах соціалізації. Олімпійська ментальність суспільства формується за умови формування олімпійської культури людини, соціальної групи, олімпійської культури суспільства. Тільки на основі знань, ідей та філософії олімпізму, мотивації на активне освоєння спортивної практики, рухових умінь та спортивних навичок формується олімпійська культура школяра, студента, дорослої людини [3].

Розвиток олімпійської ідеї в сучасному світі має йти шляхом відродження олімпійської філософії античного світу за рахунок панування ідеології прав людини та пріоритету загальнолюдських цінностей. Сучасна соціокультурна ситуація, проблеми, з якими стикається олімпійський рух,

вимагає не послабити, а посилити гуманістичну спрямованість олімпізму. У сучасних умовах олімпізм постає як загальнолюдська цінність, як суттєвий елемент культури, показник розвитку фізичної культури тієї чи іншої країни.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідження соціально-історичних умов та факторів олімпійського руху.

Завдання кваліфікаційної роботи:

1. З'ясувати історичні передумови становлення олімпійського руху за доби античності та відродження олімпізму наприкінці XIX-початку XX століття.
2. Проаналізувати практику міжнародного спорту в рамках концепції сучасного олімпійського руху.
3. Дослідити та систематизувати основні фактори, що визначають повноту та характер реалізації гуманістичного потенціалу олімпійського руху.
4. Визначити основні напрями, форми та засоби підвищення культурної та гуманістичної цінності олімпійського руху.

Об'єкт дослідження – олімпізм як явище фізичної культури та спорту.

Предмет дослідження – особливості розвитку олімпійського руху як явища сучасної фізичної культури та спорту.

Результати дослідження пройшли апробацію на CXXXVI Міжнародній інтернет — конференції «Зимові наукові читання — 2024» (12 грудня 2024р.).

В кваліфікаційній роботі були використанні наступні **методи**:

- теоретичні (пошуково-евристичний, бібліографічний, історіографічний, історико-генетичний, логіко-історичний та концептуально-порівняльний аналіз, узагальнення, синтез).
- емпіричні (вивчення документів, верифікація інформації).

Наукова новизна полягає в тому, що проведене наукове дослідження дозволило визначити генезу відродження та розвитку олімпійського руху в Новий час, обґрунтувати положення про суперечливий характер олімпізму, що полягає, з одного боку, у наявності його величезного гуманістичного

потенціалу, з іншого боку – широкого кола негативних явищ: прагнення до перемоги за будь-яку ціну, навіть за рахунок порушення моральності, заподіяння шкоди здоров'ю; спорту у вузькокорисливих політичних цілях тощо; висвітлити гуманістичну цінність міжнародного спорту та визначити її основні напрямки, форми та засоби.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що отримані, в результаті проведеного дослідження, результати та узагальнюючі висновки можуть бути використані для вирішення широкого кола актуальних практичних проблем гуманізації, підвищення духовно-моральної цінності олімпійського та спортивного руху в молодіжному середовищі.

Структура та обсяг роботи: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота написана українською мовою, загальний текст якої викладено на 57 сторінках, з яких 52 – основного тексту. У роботі використано 38 бібліографічних та архівних джерел.

РОЗДІЛ 1

ФІЛОСОФСЬКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ВИТОКИ ТА СТАНОВЛЕННЯ ОЛІМПІЗМУ В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА

1.1. Становлення олімпійського руху в античності

Як розповідають античні міфи, перші спортивні змагання в долині Алфея провів Зевс. Учасники змагань називалися олімпійцями, тому що їх постійним місцем перебування давні греки вважали Олімп – гірський масив у Північній Греції [1].

Спортивні вправи були поширені й у найдавніших народів. Вже в III тисячолітті до н.е. у Давньому Єгипті проводилися змагання з бігу, фехтування, боротьби, плавання, стрільби з лука та інших вправ з дотриманням певних правил та обумовлених прийомів. Наприклад, на рельєфах гробниці Бені-Гассана показана послідовність дій борців вибір відмітних поясів, прийняття вихідного положення перед сутичкою, види захоплень і прийомів, фінальна сцена з поваленням на землю борця і утримання його переможцем. Це свідчить про те, що у Стародавньому Єгипті, за дві тисячі років до н.е., існувала досить розвинена культура спортивних змагань, у тому числі комплексних. Зрозуміло, що етичні та естетичні погляди стародавніх греків суттєво відрізнялися від сучасних. Такі поняття, як «доблесть», «мужність», «честь» у свідомості еллінів багато в чому визначалися фізичною силою, витривалістю та тілесною красою. Втім, визначалися не ізольовано, не абстрактно, а в соціальному комплексі. Або, кажучи сучасною мовою, – у поєднанні з високими моральними якостями.

Стародавні греки вперше в історії людства не лише поставили, а й значною мірою вирішили питання про виховання людини, гармонійно розвиненої в інтелектуальному та фізичному відношенні [1;15].

Педагогічна система еллінів, досягнувши свого найвищого рівня у V-VI століття до н.е, передбачала пропорційне поєднання фізичних вправ із

гуманітарним вихованням. Провідна роль тут належала не тільки суто педагогічним чи політичним, а й естетичним принципам еллінів. Почесне місце у цій системі займала система тренувань та змагань, «публічне змагання», «суспільні ігри», мистецтво. Згідно з вченням античних мислителів, література, скульптура та музика для душі є тим самим, чим гімнастика для тіла.

Ідея спортивного змагання як одного з головних елементів суспільного життя традиційно пов'язана з нашим уявленням про еллінську культуру. У житті давніх еллінів явна та прихована змагальність спостерігалася у всьому. Суперничали між собою різні грецькі племена, а потім держави за гегемонію на Пелопоннесі. Норми суспільного життя у кожному полісі створювали атмосферу своєрідного змагання громадян за схвалення своїх справ, їх відповідність прийнятій системі цінностей, а отже, і за славу свого імені. Для того, щоб висунутись у невеликому по території та кількості громадян полісі, також необхідно було вступати у змагання у різних сферах діяльності: політичній, військовій, економічній, інтелектуальній, мистецькій.

Ключові проблеми виховання взагалі і агоністики зокрема глибоко цікавили багатьох грецьких науковців, незалежно від науки, яку вони представляють [1].

Справжню людську красу Платон вбачав саме у гармонійному поєднанні духовного та фізичного. Великий філософ античності був і прекрасним атлетом – борцем та наїзником. Свого часу він завоював найвищі нагороди на Істмійських та Піфійських іграх. У цьому йому допомогла не тільки могутня статура та природна сила, а й завзятість у тренуваннях, глибоке осмислення всієї системи еллінської агоністики, уміння пов'язати її з розумовою діяльністю та зробити надійною опорою останньої.

Багато в чому близькими платонівськими поглядами були і педагогічні погляди Аристотеля, який дуже уважно ставився до проблеми духовного та фізичного виховання, до гімнастики та агоністики. В нього, як й у Платона, тема всебічного розвитку молодого покоління була близькою і постійною.

Однією з відмінних ознак громадянина, по Аристотелю, є не лише інтелект, а й постійні заняття гімнастикою, причетність до агоністиці. Ремісників, селян і рабів, навпаки, до змагань та атлетики взагалі допускати не слід, бо агоністика є долею лише шляхетних. Згадуючи про гімнастичне виховання, Аристотель визнає його важливим не тільки на стадіонах, а й у полі битви. Однак спартанський державний устрій, при якому все життя громадян, вся їхня діяльність спрямована на максимальний розвиток військової могутності, повного схвалення з боку Аристотеля не отримувало.

Починаючи з IX століття до н.е. зростає значення культових ігор, які проводилися у релігійно-політичних союзах міст (амфіктіоніях), що утворювалися навколо тих чи інших святилищ, які належали сильнішим об'єднанням. На процес класового розшарування грецького суспільства, який прискорився в IX столітті до н.е., вплинув і вибір випробувань для агонів, які завершали національні обряди посвяти. Маючи ритуальне значення, ці випробування перетворилися на естетичну демонстрацію бойових якостей нащадків колишньої національної аристократії, яка була покликана опосередковано показати зовнішньому світу міць сильних міст-держав, а власному народу фізичну перевагу «обраних». Таким чином, відомий по «Іліаді» аристократичний ідеал «завжди прагнути до першості, до того щоб обійти інших» походив не з характерного для давніх греків духу суперництва, а з безпосередньої потреби забезпечити міцність існуючої влади. Не випадково і те, що місцеві змагання та випробування органічно входили до обрядів та культів богів того чи іншого міста-держави.

Олімпійські свята породили цілу низку найважливіших загальногрецьких гасел. Так, під час 97 олімпіади у 392 р. до н.е. софіст Горгій у своїй олімпійській промові вперше проголосив ідею об'єднання всієї Греції та організації об'єднаного військового походу проти Персії. Та сама ідея була потім повторена оратором Лісієм на наступній Олімпіаді в 388 р. до н.е. [10].

Слід зазначити, що сам факт встановлення підрахунку загальногрецького часу за Олімпіадами став важливим показником

загальногрецької культури, певним символом єдиної течії часу еллінського народу, еллінської історії та цивілізації. Народність, культура, цивілізація еллінів загалом не може бути представлена без постійно повторюваних (кожні чотири роки) загальногрецьких олімпійських свят.

Саме в античні часи культурна сутність олімпійських ігор була найбільш яскравою. Протягом 1200 років один раз на 4 роки, у серпні (між жнивими та збиранням винограду), в Олімпію з'їжджалася безліч народу з усіх боків і від усіх кордонів грецького світу. За підрахунками істориків, кількість приїжджих перевищувала 40 тисяч осіб, а за часів розквіту олімпійських ігор вона сягала 60-ти тисяч осіб. Тут укладалися політичні спілки, підписувалися договори, зав'язувалися економічні, торговельні та культурні зв'язки. Тут можна було почути новини всього античного світу, ознайомитись із різними новинками, побачити новітні витвори мистецтва. Як свідчать документи, протягом більш ніж тисячоліття до Олімпії з'їжджалися найвідоміші державні діячі, найкращі промовці, найбільші філософи. Олімпійські ігри були подією, під час якої формувалися єдина культура, мова та вірування давньогрецької цивілізації. Однією з фундаментальних основ Олімпійських ігор була ідея священного перемир'я екехерія, тобто припинення військових дій, в результаті якого на три місяці Олімпія перетворювалася на зону миру та спокою.

Згідно з давньою традицією, сам факт організації олімпійських ігор був спеціальним актом, що не має аналогів, як створення зони світу, що знаходиться під особливим заступництвом богів. Якщо спочатку Олімпійські ігри проводилися як суто місцеві свята, у яких брали участь лише жителі Еліди, то з укріпленням у Греції культу Зевса на іграх в Олімпії стали виступати представники сусідніх грецьких держав. Спортивні змагання, що проводилися під заступництвом Зевса, давали привід всім прийнятний перемир'я [1;10].

У VI ст. до н.е. священне перемир'я визнавалося у всьому грецькому світі. Тривалість екехерії збільшилася від одного до трьох місяців і включала час перед початком та після закінчення Олімпійських ігор. Священне

перемир'я зробило Олімпію центром загальногрецької національної культури. Олімпійські ігри були не лише визначною спортивною подією. Вони багато в чому сприяли зближенню грецьких племен, формуванню єдиної мови, розвитку економіки та культури. Олімпія була святиною особливого роду, вона охоронялася всіма греками, ось чому за тисячолітню історію проведення Олімпіад, у джерелах збереглося дуже мало випадків насильницького втручання в процедуру олімпійських свят, які рішуче засуджувалися всією Елладаю.

Олімпійські ігри виконували унікальну роль життя античного суспільства. Введений з III ст. до н.е. підрахунок років за Олімпіадами прирівняв Олімпійські Ігри до символу еллінської народності, проведення яких припинилося, коли закінчила своє існування сама антична цивілізація.

Окрім економічних та соціальних причин, «падінню агоністичних поглядів» сприяв і наростаючий релігійний скептицизм: грек уже не ставився до своїх богів-олімпійців із колишнім страхом та повагою. А це, у свою чергу, відбилося і на авторитеті екехейрії: священне перемир'я дотримувалося вже не так свято і неухильно, як за старих часів. Авторитет Олімпіад підірвала втрата Грецією незалежності під владою Македонії. Проте головним «ворогом» олімпіад став не загарбник, не могутній тиран, не варвар-кочівник, а християнська церква. Як державна релігія Римської імперії, християнство не сприймало поряд із собою еллінський пантеон. Останні Олімпійські ігри античності відбулися у 393 року до н.е. А останнім олімпіоніком, чиє ім'я було зафіксовано на мармурових скрижалях, виявився могутній вірменський князь Вараздат-незламний кулачний боєць. А ще через рік декретом імператора Феодосія I Олімпійські ігри були заборонені як «богопротивні та язичницькі», зображення еллінських богів – скинуті з п'єдесталів, храми – зруйновані та пограбовані.

Олімпійські ігри у житті давніх греків, історія еллінської культури та античної цивілізації загалом зайняли визначне місце. Про це говорить безпрецедентний факт – їхнє безперервне проведення протягом дванадцяти

століть (з VIII ст. до н.е. по IV н.е.). Якби потрясіння і катастрофи не траплялися, раз на чотири роки в перший повний місяць після літнього сонцестояння в стародавній Олімпії відбувалося загальнонаціональне свято, ядром якого були спортивні змагання.

Спортивні змагання – це органічна частина культу, а не демонстрація лише спортивної майстерності. Ось чому учасник олімпійського змагання, а тим паче переможець – олімпіонік – потрібен був мати, окрім власне високих фізичних даних, тренуваності м'язів, ще й високі моральні якості; людина зла, несправедлива, заздрісна, підла за визначенням не мала права змагатися в Олімпії і, звичайно, в принципі не могла здобути перемоги. І хоча як часто буває, високі принципи порушуються, загальний ідеал досконалої у фізичному та моральному сенсі людини – учасника та переможця Олімпійських ігор – залишався незмінним і безперечно надавав свій сприятливий вплив на загальну моральну атмосферу в Греції [1].

Визначальні принципи, філософія, ритуали античного олімпізму були сповнені гуманістичним змістом, високою моральністю та інтелектуальним потенціалом, що сприяло не тільки становленню античної цивілізації, а й формуванню загальнолюдських цінностей, що стали основою світової культури.

1.2. Відродження олімпійського руху в Новий час

Виникнення олімпійських ігор сучасності як закономірного явища, як певного етапу світової теорії та практики в галузі фізичного виховання та спорту, обумовлено об'єктивними та суб'єктивними факторами. Як витoki і передумови сучасних олімпійських ігор ми розглядаємо не тільки олімпійські ігри еллінів, а й увесь багатий, різноманітний досвід у галузі фізичного виховання та спорту, накопичений людством до кінця XIX століття.

Ядром, серцевиною, системотворчим чинником неоолімпізму, олімпійського руху, олімпійських ігор став спорт. Проведений порівняльно-

історичний аналіз давніх та сучасних олімпійських ігор дає достатньо підстав для висновку про те, що давні та сучасні олімпійські ігри якісно різні. Якщо при зіставленні стародавніх та сучасних олімпійських ігор послідовно скористатися методом порівняння та аналогії, то ми неминуче приходимо до висновку, що збіги між цими явищами – у зовнішніх ознаках, несуттєвих, а відмінності – у суттєвих.

Олімпійські ігри, які виникли наприкінці XIX ст. – це нові спортивні змагання, нові Ігри, принципово відмінні від олімпійських ігор давніх еллінів за змістом, масштабами, спрямованістю, цілям та завданнями, іншими значимим компонентам. Це якісно нове явище. Це соціальне явище нового часу, яке зароджується лише наприкінці XIX ст. Понад те, конкретні хронологічні грані виникнення неоолімпізму, олімпійського руху, олімпійських ігор не збігаються. Так, наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. XX століття розробляються основні тези неоолімпізму, його ідейні основи. Паризький конгрес 1894 дав поштовх розвитку олімпійського руху. У 1896 р. було започатковано проведення сучасних олімпійських ігор. Загалом наприкінці XIX ст. виникає якісно нове суспільне явище з далекосяжними соціальними наслідками [3;4].

Теоретичний аналіз та осмислення всіх аспектів та сторін генези олімпійських ігор сучасності показує, що термін «відродження» в контексті олімпійських ігор не виражає і не відображає сутності того процесу, що стався у сфері світової спортивної практики наприкінці XIX ст.

До кінця XIX століття соціально-культурна потреба у суспільному розвитку перетворилася на необхідність, оскільки сфера фізичної культури, спорт (олімпізм з властивим йому яскраво вираженим гуманістичним початком) є тим «нейтральним» середовищем, де можливий діалог, співпраця різних культур. Не дивно, що видатний громадський діяч Франції П'єр де Кубертен, який стояв біля витоків олімпійського руху Нового часу, заперечував, коли його називали «засновником» сучасних Олімпійських ігор, і пояснював, що вважає себе лише ініціатором їхнього відродження.

Саме поняття Олімпійських ігор було повернуто у сферу суспільної свідомості видатним італійським державним діячем епохи Відродження Матео Палмієрі (1405-1475 рр.). Політичні діячі італійських міст-держав у полеміці з церковною та феодалською владою прагнули посилатися на ідеї античного світу. Серед цих ідей була ідея олімпізму.

Піонером олімпізму став швейцарський юрист Аквілла, який організував у 1516 році в Бадені «показові олімпійські виступи». Ідеї олімпізму зустрічаються у творах поета Г. Сакса (1494-1576 рр.), який намагався порівнювати естетичні переваги римських та грецьких олімпійських змагань.

Середньовічної моралі та лицарської етики Новий час протиставив ідеал людини, яка всім зобов'язана не успадкованим привілеям, а самому собі, своїй праці, особистим заслугам.

Як ми вже відзначали, це був час утвердження раціоналізму, коли раціональний тип громадського управління повсюдно витісняв традиційний: склалися правова держава, громадянське суспільство, нова соціальна структура, зміцнювалися горизонтальні соціально-економічні зв'язки. Зростало значення правових та моральних норм як регуляторів життя. Зростання наукового знання убезпечило людину від зазіхань фанатиків віри, фундаменталізм поступався місцем більш сучасним формам конфесійної свідомості [3].

Середина XIX століття – це час, коли інтерес до олімпізму як культурного явища, ідея відродження практики проведення Олімпійських ігор починає активно займати європейців. Однак перші починання Нового часу не виходили за межі народних свят, характер яких визначався інтересами вузького національного практицизму. Надання цим змаганням міжнародного характеру шляхом включення до них елементів фізичної культури заважали замкнутість рухів гімнастів, що безроздільно панували на континенті, а також спортивних клубів, які в більшості своїй, як і раніше, дотримувалися принципів «джентльменства».

Тенденція діалогу та зближення культур, інтегративні процеси у політиці, економіці сприяли виникненню міжнародних організацій – Міжнародного Червоного Хреста (1863), I (1864) та II (1889) Інтернаціоналів, Міжпарламентського союзу (1889), Міжнародного бюро миру (1891). Це не могло не викликати аналогічної тенденції в галузі фізичної культури та спорту (спроби створити міжнародний клуб веслярів, ковзанярів, кіннотників, а також організація перших міжнародних змагань з боксу, футболу, фехтування).

Починаючи з останнього десятиліття XIX століття на перший план у розвитку фізичної культури вийшло вже яскравий «рекордний» напрямок спортивного руху, для якого характерно зіставлення на основі високих вимог сили, спритності, витривалості, швидкості, фізичних та духовних здібностей спортсменів.

Завдяки досягненням науки про фізичну культуру, ініціативи організаційного характеру та починання у проведенні спортивних змагань Франція наприкінці XIX століття стала духовним центром міжнародного спортивного життя. 1880 року група лібералів-республіканців на чолі з бароном П'єром де Кубертенем засновує Національну лігу фізичного виховання. З цього моменту починається багаторічний нелегкий шлях до втілення в життя олімпійської ідеї. За посередництва активних прихильників розвитку фізичної культури, олімпізму (політиків, дипломатів, діячів культури, педагогів) навесні 1893 року Кубертен створює Комітет із підготовки до скликання установчого конгресу. Він встановлює зв'язки з тими державами, де спортивне життя набуло вже досить широкого розвитку. На установчому конгресі в червні 1894 року в Сорбонському університеті, крім французів та греків, були представлені також англійці, американці, шведи, іспанці, італійці, бельгійці, росіяни та угорці. Делегати одноголосно присягнули на вірність принципу аматорства, а згодом створили Міжнародний олімпійський комітет (МОК). Було вирішено, починаючи з 1896 року, «в інтересах підтримки та розвитку фізичного виховання та сприяння дружньому спілкуванню народів у цій галузі раз на чотири роки проводити за зразком

еллінських олімпіад великі ігри, на які запрошуватимуться всі цивілізовані народи» [10].

У рамках проведення Олімпіади виникла ідея знову звернутися до звичаю екехеїрії для зміцнення миру та зняття міжнародної напруженості, що мала місце наприкінці XIX століття. За допомогою Олімпійських ігор Греція намагалася відстояти свої кордони, отримати економічну допомогу та увійти до кола європейської політики.

У квітні 1896 року, на знак особливого визнання Греції як батьківщини олімпізму, в Афінах було урочисто відкрито та проведено першу сучасну всесвітню Олімпіаду. І з того часу вже протягом ста років регулярно проводяться всесвітні Олімпіади.

Як було зазначено, у визначенні високих і шляхетних цілей олімпійського руху велика роль належить французькому історику і педагогу П'єру де Кубертену, якого по праву вважають засновником олімпійського руху та Олімпійських ігор сучасності. Йому належать слова: «Спорт набуває з кожним роком дедалі більшого значення. Роль, яку він грає, видається такою ж важливою і постійною в сучасному світі, як і в античному світі. Спорт дедалі більше характеризується новими якостями інтернаціональністю та демократичністю, що відповідають ідеям та потребам сьогодення. Але сьогодні, як і в минулому, вплив спорту буде благотворним або шкідливим залежно від того, як він використовується і для чого... В даний час шляхетність почуттів, високе розуміння безкорисливості та честі, дух лицарства, мужність та світ – ось головні потреби сучасної демократії» [9]. У цьому висловленні Кубертена викладено по суті основні цілі, які сьогодні відкривають Олімпійську хартію. Істотний вплив на Кубертена, безперечно, зробило його захоплення історією, особливо історією Стародавньої Греції та Олімпійських ігор. Головний висновок, який він зробив на підставі вивчення цієї історії, полягав у тому, що давні греки культивували ці Ігри головним чином не для розвитку тіла і не для створення вистав-свят, а для виховання людини. Культивуючи тіло в процесі змагань та підготовці до них, Ігри розвивали та

відточували духовні якості, формували людину, досконалу в усіх відношеннях гармонійно розвинену особистість. Для Кубертена антична грецька філософія надавала якусь необхідну основу для нового типу педагогіки, що включає гармонійні відносини між душею і тілом, м'язами і духом і красою. Це гармонійне поєднання виступало для Кубертена як ідеал, і як позитивний елемент, на якому може і має базуватись сучасна освіта.

У поетичній формі зазначені ідеї Кубертена найяскравіше виражені у його «Оді спорту»: «О, спорт! Ти – світ! Ти встановлюєш добрі, дружні стосунки між народами. Ти – згода». Кубертен не міг не розуміти того, що сам собою змагальний спорт досить обмежений, але, з іншого боку, всезростаюча популярність і соціальна значущість спортивного руху створює можливість зловживання його впливом. Тому на користь міжнародного розвитку спортивного руху він хотів ув'язати його з гуманістичними ідеями загального характеру, подолати національні та расові обмеження. Однак у суспільних відносинах того часу панівними були якраз протилежні тенденції. Для вирішення цієї дилеми була розроблена система самообрання складу Міжнародного Олімпійського Комітету (МОК), за допомогою якої Кубертен хотів стати вищим за міжнародні конфлікти та протиріччя, породжені зіткненнями різних інтересів.

Потреба у впорядкованому вимірі у міжнародному масштабі співвідношення сил у сфері фізичної культури, основний ідеал олімпійського руху, поширення у світі фізкультурних досягнень та внутрішня логіка боротьби проти фізичної деградації сприяли перетворенню діяльності МОК на основу руху за мир. Саме проблема збереження миру, об'єктивно пов'язана з олімпійським рухом, призвела МОК до встановлення контактів із різними прогресивними рухами, міжнародними організаціями. Поступово і сам олімпійський рух став вважатися миротворчою організацією.

Внутрішню естетичну та етичну сутність спортивного життя Кубертен пов'язував із олімпізмом. В результаті він дійшов визначення, згідно з яким олімпійська ідея – не що інше, як «радість від тренування, культури та краси

м'язів, праця в ім'я сім'ї та суспільства, а також нерозривна єдність усіх цих елементів» [9]. На основі цього він трактував і сам олімпізм: «В олімпізмі, немов у пучку сонячних променів зібрані всі ті принципи, які сприяють досконалості людини» [9].

Понад 50 років свого життя Кубертен присвятив олімпізму, 29 років з яких був президентом МОК. Йому належить ідея проведення Олімпійських ігор у різних країнах та на різних континентах. Він є автором першого варіанту Олімпійської Хартії, за його ініціативою впроваджено в практику багато ритуалів і символів Олімпійських ігор, стали проводитися олімпійські конгреси (за його життя проведено 9 з 12 конгресів), на яких обговорювалися актуальні проблеми олімпізму.

Особливо важливе значення Кубертен надавав обґрунтуванню положення про цінність спорту не тільки для фізичного вдосконалення та здоров'я, але також для вдосконалення інтелектуальних, моральних, естетичних та інших здібностей особистості, для людини у всіх її аспектах та відносинах. Він постійно наголошував, що включення спорту до системи виховання не тільки покращує здоров'я та фізичні якості людини, але також – що важливіше – робить його кращим громадянином, чеснішим, оптимістичнішим і сильнішим духом. Спорт виробляє в людині гармонійну рівновагу, що забезпечує особисту свободу та відповідальність, формує життєву силу, прагнення пізнання, почуття прекрасного. Спорт – це засіб, за допомогою якого індивід може досягти «гармонізації двох видів сили»: м'язової та духовної, що дає йому можливість набути фізичного здоров'я та духовної гармонії.

Соціальна функція спорту, на думку Кубертена, полягає в тому, що він здатний вдихнути в людство дух свободи, мирного змагання, сприяти затвердженню мирних відносин між державами, зміцненню дружби та порозуміння між народами, їх культурному співробітництву, припиненню суперечок, розбіжностей та непорозумінь, подолання націоналістичних

забобонів, поліпшення політичних відносин між народами, що належать до різних культур.

Спираючись на гуманістичні ідеали світу, дружби та взаєморозуміння, важливим завданням олімпійського руху П. де Кубертен вважав насамперед затвердження мирних відносин між народами та державами.

Олімпійський рух, за задумом Кубертена, має створити умови та стимули для використання спорту з гуманістичною метою, для повноцінної та ефективної реалізації властивого спорту величезного виховного потенціалу, який був обґрунтований ним у рамках спортивної педагогіки.

У розумінні виховних завдань олімпійського руху, пов'язаних зі спортом, Кубертен орієнтувався насамперед на гуманістичну ідею необхідності гармонійного розвитку особистості. Як зазначив колишній президент МОК Брендедж у промові на 61-й сесії МОК (1964 р.), Кубертен віродив «ідеал гармонійно розвиненої людини».

Спробу осмислити всю свою діяльність із відродження та розвитку олімпійського руху Кубертен зробив у 1932 р., коли йому було 68 років, у роботі «Олімпійські мемуари». У цій роботі викладаються погляди Кубертена на спорт, на олімпізм, на олімпійський рух, наводяться факти та унікальні подробиці перших восьми олімпіад та олімпійських конгресів [9].

Виходячи з вище сказаного, можна дійти невтішного висновку, що, будучи людиною дії у сенсі цих слів, і навіть діючи за велінням серця, Кубертен все своє життя присвятив розробці та практичній реалізації педагогічної концепції, яка «намагається повернути життя її справжні цінності, повернути справедливість у життя окремої людини та у світ загалом, зробити людей уважнішими до навколишнього світу. Протиставивши людській слабкості віру у власні сили та долю, Кубертен створив нові цінності та виробив нові формули. Він запропонував їх усім, дозволивши кожному знайти в собі джерело величі та сили. З ентузіазмом він приводив у гармонійну відповідність свої мрії та його реальне втілення, що дозволило йому звести сучасного атлета на вершину древнього Олімпу» [8].

Висновок до 1 розділу

Основні ідеї олімпійської концепції П. де Кубертена, засновані на проведеному ним соціально-філософському аналізі спорту, його значення для окремої людини та ролі у сфері міжнародних відносин.

У короткому викладі їх можна сформулювати так:

- визнання важливого значення спорту системі соціальних явищ сучасного суспільства, особливо у сфері міжнародних відносин;
- обґрунтування можливості та необхідності реалізації за допомогою міжнародного спорту та в самому цьому спорті гуманістичних ідеалів та цінностей;
- ідея відродження Олімпійських ігор, яка стала одним із проявів внутрішньо культурних тенденцій епохи і органічно вписалася в загальну картину культури Нового часу;
- організація для цих цілей сучасних Олімпійських ігор, які мають бути ідеалом для інших міжнародних спортивних змагань.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методи дослідження

У кваліфікаційній роботі були використані наступні методи:

1. Теоретичні:

- *пошуково-евристичний* – виявлення і накопичення джерельних матеріалів;
- *бібліографічний* – систематизація та класифікація філософської, педагогічної історичної та спортивної літератури, архівних матеріалів, періодичної преси з питань Олімпізму);
- *історіографічний* – визначення динаміки і тенденцій процесу накопичення різнопрофільної літератури про розвиток олімпійського руху),
- *історико-генетичний* – з'ясування витоків та чинників виникнення Олімпійських ігор);
- *логіко-історичний та концептуально-порівняльний аналіз* підходів до розв'язання означеної проблеми;
- *узагальнення* фактологічного матеріалу;
- *синтез* подій та явищ, відомостей та фактів для виявлення основних фактори, що визначають гуманістичний потенціал олімпійського руху.

2. Емпіричні:

- вивчення документів, де відображено форми та засоби підвищення культурної та гуманістичної цінності олімпійського руху;
- верифікація інформації (оприлюднення отриманих даних).

2.2. Організація дослідження

Організація дослідження, формування висновків здійснювалися впродовж 2023/2024 р.р.

Дослідження проводилось на базі Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України.

Перший етап (жовтень 2023 р. – грудень 2023 р.) – вивчено та проведено аналіз і систематизацію сучасних даних спеціальної науково-методичної літератури, щодо відродження Олімпійських ігор. Сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, завдання та методи дослідження.

Другий етап (лютий 2024 – вересень 2024 р.р.) – проаналізовано практику міжнародного спорту в рамках концепції сучасного олімпійського руху; досліджені та систематизовані основні фактори, що визначають повноту та характер реалізації гуманістичного потенціалу олімпійського руху; визначено основні напрями, форми та засоби підвищення культурної та гуманістичної цінності олімпійського руху

Третій етап (жовтень 2024 р. – листопад 2024 р.) – сформульовано висновки.

РОЗДІЛ 3

ОБГРУНТУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ ЦІННОСТІ СПОРТУ ЯК НАЙВАЖЛИВІШОГО ЕЛЕМЕНТУ ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ

3.1. Гуманістичний та соціальний потенціал спорту

У ході історії людської цивілізації сформувалися такі гуманістичні ідеали та принципи, які мають загальноцивілізаційну та універсальну значимість. У сфері міжнародних відносин це – мир, дружба, взаєморозуміння, взаємна повага, взаємозбагачувальне спілкування людей тощо, а також принципи такого політичного мислення, що передбачає усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей, цілісності та неподільності світу як історичної реальності, гуманізацію міжнародних відносин, очищення морально-психологічної атмосфери світової спільноти, взаємної підозрілості, національно-егоїстичних забобонів, агресивності тощо. Це стосується і олімпізму. Зазначені атрибути олімпійського руху в рамках міжнародного спорту створюють важливі передумови для виконання комплексу різноманітних соціально-гуманістичних функцій.

До таких функцій належить його інтегративна функція. Будь-яка соціальна система під впливом різних факторів зазнає процесів соціальної інтеграції та дезінтеграції, в ході яких одні соціальні зв'язки, що зумовлюють її функціонування, слабшають, втрачають своє значення, розпадаються і зникають, а інші більш відповідні новим умовам суспільного життя, навпаки, виникають, набувають чинності та закріплюються. Такі процеси мають місце і в локальній площині (наприклад, у невеликій соціальній групі, що об'єднує друзів, низку підприємств чи установ тощо) і в ширшій площині – національній, державній і навіть міжнародній [2].

Формування та зміцнення нових зв'язків потребує єдності поглядів, переконань, зразків поведінки, загального стилю життя тощо. Відсутність таких загальних переконань, поглядів та зразків поведінки викликає почуття

взаємної відчуженості, призводить до непорозумінь та ворожості, щонайменше до байдужості, і є серйозною перешкодою у взаємодії та зміцненні соціальних зв'язків певної соціальної системи. На процес інтеграції впливають різні чинники – культурні, побутові, освітні, ідеологічні то інші.

Істотний позитивний вплив на процес інтеграції здатний надавати олімпійський рух. Більш правильною видається думка, за якою величезні можливості, закладені у спорті до виконання інтегративної функції, зокрема миротворчої функції, засновані на тому, що спортивне змагання, як було зазначено вище, зароджується і розвивається як гуманна, ігрова модель змагальних ситуацій реального життя.

Саме ігровий характер змагальних ситуацій у спорті насамперед і робить його надзвичайно привабливим та гуманним у сфері спілкування людей, навіть якщо вони жителі країн, що мають різний державний устрій, суспільний устрій тощо.

Реалізації спортом інтегративної функції у системі міжнародних відносин сприяють її величезні комунікативні можливості. Участь у спільних тренуваннях і змаганнях за певних обставин породжує у різних людей почуття спільності, дружби, товариства, співробітництва та приналежності до колективу. Це може бути ефективним фактором скорочення «соціальної дистанції» між людьми, їхньої ізоляції одна від одної, оскільки сприяє дружнім стосункам і тим самим – розвитку почуття спільності.

У спорті як гуманної ігрової моделі змагальних ситуацій реального життя створюються передумови для реалізації гуманістичного принципу справедливості та рівності шансів. Правила олімпійських змагань однакові для всіх учасників [15]. Гравці схвалюють їх і підкоряються їм свідомо та добровільно. Переможець визначається на основі встановлених та прийнятих гравцями чітких критеріїв. Оцінки у грі виробляються публічно. Успіх у спорті майже виключно залежить від здібностей, знань, волі людини, її самовідданої праці на тренуваннях. У спортивній діяльності не береться до уваги народження, позиція у професійних та товариських групах, гроші та зв'язки.

Вказана вище система цінностей, «аксіологічна структура» спорту робить його – у символічному плані – надзвичайно привабливою моделлю людського світу (справедливою, хоч і не безконфліктною), суспільного життя, взаємних відносин між сторонами, що суперничають – окремими особами чи групами. На противагу жорстоким формам суперництва спортивні змагання є «м'якою», гуманною формою суперництва, оскільки вони регулюються певними правилами гри і виступають як «символічне змагання між суперниками».

Із зазначеною вище символічною функцією спорту пов'язані дві можливі його функції у системі міжнародних відносин [11]:

- 1) зміцнення миру та дружби між народами;
- 2) пом'якшення та регулювання конфліктів.

Ці важливі соціокультурні функції міжнародного спорту визначаються низкою особливостей та переваг спорту. Спортивні змагання та підготовка до них у рамках міжнародного спорту дозволяють свідомо, цілеспрямовано та дуже ефективно впливати на різноманітні фізичні, психічні, духовні якості та здібності людини.

Багато філософів і психологів вважають, що найвищою і найбільш завершеною формою існування є самореалізація. І в цьому плані, характеризуючи культурно-виховні можливості міжнародного спорту, слід зазначити, що він виступає «як одна з важливих специфічних сфер самореалізації та самоствердження особистості» [8]. «Спорт допомагає людині опанувати себе, а це становить основу будь-якої справжньої цивілізації» [9]. Участь у змаганнях дає можливість людині порівняти свої здібності зі здібностями людей інших країн, а також випробувати радість перемоги, досягнутої на основі волі, тривалої підготовки, самовідданої праці, а також особливо велика цінність у цьому плані олімпійських рекордів. Будь-яку людину наповнює величезне почуття гордості за саму себе, коли вона досягає того, чого не могла домогтися раніше в спортивних поєдинках. Але ці почуття не йдуть у жодне порівняння з тими, які переповнюють людину, коли вона

взагалі перший зі спортсменів світу досягає якогось результату, переступає ті межі, які раніше здавалися недосяжними.

Прагнення до перемоги та встановлення олімпійських рекордів постійно підштовхує тренерів, вчених, самих спортсменів використовувати отримані знання для пошуку таких ефективних шляхів, засобів, методів впливу на організм людини, які дозволяють змінювати його у потрібному напрямку, забезпечують його оптимальне функціонування. Тому спорт може бути важливим інструментом пізнання як закономірностей функціонування, так й закономірностей управління людським організмом щодо його вдосконалення у тому чи іншому напрямі. Він дозволяє з'ясувати, чого можна досягти, використовуючи певні засоби для вдосконалення тих чи інших якостей та здібностей.

Таким чином, олімпійський рух має величезний потенціал для гуманістичного впливу на фізичні та духовні здібності людей, їх взаємини між собою, для формування та розвитку людської культури.

3.2. Олімпійський рух як фактор міжкультурних взаємодій у сучасному світі та негативні явища у сучасному олімпійському русі

Олімпійський рух в XX ст. перетворився на важливий чинник суспільного життя та культури, охопив усі країни та континенти, залучив до своєї орбіти сотні мільйонів людей. Як зазначалося у першому розділі, від початку свого виникнення це явище розглядалося, передусім, як адекватне відновлення головних принципів та ритуалів античного олімпізму, давньогрецьких олімпійських ігор. Визначальні принципи, філософія, ритуали античного олімпізму виявилися наповненими таким гуманістичним змістом, такою високою моральністю та інтелектуальним потенціалом, що перетворилися не лише на одну з потужних сфер античної цивілізації, але стали загальнолюдською цінністю, здатною відігравати творчу роль у процесі розвитку світової культури [14;15]. Шляхетні цінності олімпізму набувають

все більшої актуальності та значущості в сучасному світі, наповненому руйнівними природними катастрофами, жорстокими війнами, пануванням злочинності, духовним спустошенням.

Для правильного розуміння та оцінки сучасного олімпійського руху його не можна розглядати поза зв'язком із соціально-економічними та політичними змінами у післявоєнному світі. До них, перш за все, слід віднести такі корінні зміни як розвал світової соціалістичної системи, що вплинула на розвиток всього міжнародного життя, ліквідація колоніальної системи, досягнута в результаті успішної національно-визвольної боротьби народів Африки, Азії та Латинської Америки, що призвела до утворення на цих континентах великої групи молодих держав, які стали на шлях незалежного національного розвитку, зростання і зміцнення загальнодемократичного руху народів світу на захист соціальних та політичних прав людини, на захист взаєморозуміння та миру між народами [12].

Принципи та положення, сформульовані в Олімпійській хартії, з самого початку мали достатньою мірою гуманістичний, демократичний характер. Однак ці принципи тривалий час залишалися декларативними, оскільки не здійснювалися на практиці олімпійського руху. Напередодні Другої світової війни МОК об'єднував 52 національні олімпійські комітети. У перші повоєнні роки їхня кількість подвоїлася. Тривалий час у МОК панували тенденціями були консервативні, що визначалось його складом. Здебільшого МОК складався з королів, султанів, принців, лордів, баронів, шейхів, маркізів, які за своїм походженням та вихованням, способом життя, становищем у суспільстві не могли представляти прогресивні сили сучасності у міжнародному спортивному русі. Саме ця частина МОК культивувала відсталість і кастовість, відособленість до національних олімпійських комітетів та міжнародних федерацій з видів спорту, прагнула зберегти старе, виявляла ворожість до нововведень, які диктувалися життям, повсякденною реальністю.

Часом МОК відрізнявся засиллям у ньому реакційних елементів.

Поняття «холодна війна», що з'явилося після Другої світової війни, означало ворожу політику та ідеологію західних країн, насамперед щодо Радянського Союзу, до складу якого входила Україна. Почалися двосторонні перегони озброєнь, стали створюватися агресивні військово-політичні блоки, посилилася економічна блокада. У період «холодної війни» консервативні сили використовували олімпіади на користь найбільш реакційної політики та ідеології імперіалістичної буржуазії. Саме у ці роки у міжнародному спорті активно культивувався антидемократизм, расизм. Було сформульовано положення, що стали програмними принципами ідейно-політичної діяльності реакційних спортивних ідеологів, політиків, практиків: «спорт – передпілля, холодної війни», спорт – це продовження «політики іншими засобами». Висуваючи подібні гасла, спортивні ідеологи та політики деяких країн відкрито проголошували залучення спорту в русло політичних інтриг, чудово усвідомлюючи при цьому значення олімпійських ігор у міжнародному житті, їхньої популярності в різних соціальних і демографічних верствах населення.

Нерідким явищем у спорті у 60-ті роки були політичні провокації. У європейських країнах, у США проводилися спортивні заходи, які стосуються тією чи іншою мірою політичних та державних інтересів інших країн. У 70-х роках політична ситуація почала змінюватись, змінилися й загальні культурні тенденції [18].

Сьогодні, у третьому тисячолітті, зміни, що відбулися у світовій культурі, намічаються в нові тенденції (інтеграційні процеси, діалог культур, інформатизації суспільства тощо) очевидні, і культурні зрушення останніх десятиліть тепер усвідомлюються як етап переломного значення, як час зародження нової культури. У жовтні 1973 р. у Варні відбувся (після 43-річної перерви) X Олімпійський конгрес, який багато в чому сприяв консолідації демократичних сил в олімпійському русі:

- була створена тристороння комісія, що включає представників МОК, організації НОК та об'єднання федерацій з видів спорту;
- активізувалася робота з надання допомоги країнам, що розвиваються;

— почала здійснюватися під тиском громадськості більш послідовна політика щодо подолання проявів расизму у спорті.

Зміцненню єдності олімпійського руху також сприяла активізація роботи Асамблеї національних олімпійських комітетів. В умовах міжнародної розрядки затвердження принципів мирного співіснування стало можливим створення Європейської спортивної конференції (ЄСК) – консультативного органу представників провідних керівних національних спортивних організацій та державних установ. Відбулося об'єднання державних органів країн світу, які знають питання фізичного виховання, масового спорту.

У 1977 р. створено постійну міжурядову комісію ЮНЕСКО з фізичного виховання та спорту [9]. Поступове оздоровлення міжнародного клімату та перехід від політики конфронтації та «холодної війни» до політики розрядки напруженості та конструктивного діалогу між країнами з різним соціально-політичним ладом сприяли усуненню переважно політичної дискримінації у світовому спорті, створенню сприятливих умов для подальшого розвитку олімпійського руху. Зі свого боку, міжнародний олімпійський рух став важливим чинником практичної реалізації принципу мирного співіснування народів, зміцнюючи самим фактом свого існування мирну основу життя сучасного суспільства [14].

Активізація спортивного життя з усією очевидністю показала взаємозв'язок олімпійського спорту з іншими сферами культури, оскільки, з одного боку, всебічний розвиток фізичної культури, спорту можливий лише за умов загальнокультурного взаємообміну, в умовах мирного співробітництва, з іншого боку, фізична культура, спорт потрібні світові як засіб, що збагачує людство, як важливу зброю у боротьбі за взаєморозуміння, спілкування людей. Таким чином, розвиток співпраці між різними країнами у сфері фізичної культури, з одного боку, сприяє пропаганді ідей олімпізму, а з іншого, служить засобом міжкультурного спілкування на рівноправній та справедливій основі.

Вкоренилося і залишається непорушним переконання у тому, що фізична культура (як, втім, і вся культура загалом) має обслуговувати суспільство. Але головний її суб'єкт – особистість. Саме через неї фізична культура стабілізує чи розкладає спосіб життя індивіда та суспільства. Ось чому суспільство об'єктивно зацікавлене високому рівні фізичної культури всього соціуму та її громадян, тобто у цілеспрямованому забезпеченні реальних можливостей і щонайменше реальних стимулів всебічної реалізації досить високого рівня фізичної культури. І це, своєю чергою, вимагає реалізації евристичної функції фізичної культури, гарантує грамотну і соціально орієнтовану діяльність членів суспільства на цій сфері культури.

Серед багатьох чинників розвитку спорту розвинених країн особлива роль належить телебаченню. З того часу, як воно почало транслювати спортивні передачі (початок 30-х років у Європі та кінець 30-х років у США), його вплив на розвиток спорту позначився вирішальним. Американський фахівець у галузі спортивного телебачення У. Джонсон назвав цей вплив «революційним».

Не випадково історики та соціологи багатьох країн світу вважають телебачення одним із найважливіших факторів розвитку спорту в окремих країнах та у світі в цілому. Крім того, саме через спорт телебачення має величезний вплив на особистість та суспільство. Отримуючи величезні гроші за продаж рекламного часу у спортивних телепередачах, телекомпанії багатьох країн, і насамперед у США, набувають прав на трансляцію. Сьогодні вже можна говорити про симбіоз телебачення та спорту. Але вплив телебачення на спорт і суспільство залежить насамперед від самого суспільства та тих цінностей, які воно пропагує, а також від тієї спортивної політики, яку воно проводить [19].

Спорт стає, як стверджує теоретик спорту М. Сараф, життєво важливою цінністю та органічно входить у спосіб життя всіх соціальних верств, хоча суспільно-державний устрій не гарантує всім відповідне виховання для всіх не обіцяє. Для сучасної цивілізації особливо важливим є впровадження в масову

свідомість гуманістичних олімпійських ідеалів, здатних наповнити соціально значущим змістом різноманітні форми фізкультурно-спортивної активності різних демографічних груп і значно обмежити поширення утилітаристських, відпрацьованих, індивідуалістичних та асоціальних орієнтацій.

Найважливішими інструментами такого процесу є [7]:

- запровадження олімпійської освіти у систему середньої та вищої школи;
- розвиток інституалізованих форм олімпійського руху у вигляді олімпійських шкіл, олімпійських академій, олімпійських об'єднань;
- розвиток та активізація спортивно-гуманістичних рухів, близьких за своєю орієнтацією до ідей олімпізму.

Олімпійська ідея не тільки здатна інтегрувати в собі загальнолюдські, національні, соціально-групові та особистісно-індивідуальні інтереси, а й ініціювати їх розвиток.

Сьогодні, мабуть, не можна знайти жодної сфери людської діяльності, не пов'язаної з фізичною культурою, оскільки фізична культура та спорт – загально визнані матеріальні та духовні цінності суспільства загалом та кожної людини зокрема.

Олімпійські ігри, безумовно, стали тим потужним імпульсом, який дозволив спорту поширитись практично на всі сфери людської життєдіяльності. Моральні аспекти олімпійського руху дедалі контрастніше підкреслюють взаємозв'язок спорту та культури загалом. При цьому не випадає з уваги роль олімпійського виховання у справі формування гармонійно розвиненої особистості.

Олімпійські ігри принесли у систему соціальних відносин як особливий дух, так й низку моральних положень, які нерозривно пов'язані з ними.

Інша сторона діалектично-суперечливого потенціалу олімпійського руху в рамках міжнародного спорту полягає в тому, що в ньому укладені можливості і для негативного на особистість і соціальні відносини людей.

Ця можливість пов'язана, передусім, про те, що сутність спорту становить така соціальна система як змагання. У рамках цієї системи кожна зі

сторін, що змагаються, схильна до того, щоб в першу чергу плекати свій інтерес, а не загальне благо, і тому вона дуже схильна до антагонізму і конфліктів [8].

Протиборство особливо притаманно міжнародного спорту у рамках олімпійського руху. І йдеться не лише про боротьбу за перемогу у міжнародних олімпійських спортивних змаганнях. Крім цього, природно прагнення держав-учасниць олімпійського руху до затвердження у русі навіть без урахування інтересів інших його учасників, більше того, шляхом подолання їхнього опору. При цьому зацікавленість проявляється не тільки в прагненні досягти оптимально вигідних умов для участі в діяльності об'єднання, а й у досягненні політичного ефекту.

Престижний характер міжнародного спорту підштовхує і спортсмена, і тренера до того, щоби основні зусилля вони спрямовували на вирішення суто прагматичних завдань – досягнення перемоги у змаганнях, високого спортивного результату, рекорду. Саме ці досягнення, зазвичай, стимулюються як морально, так й матеріально.

Прагнення перемоги підігривається також засобами масової інформації, тренерами, спортивними функціонерами, іноді політичними діячами, які прагнуть використовувати спорт у своїх корисних інтересах. Ця гонитва за високими результатами, рекордами, прагнення за будь-яку ціну здобути перемогу можуть призвести до порушення моральних норм і принципів, до використання таких засобів спортивної підготовки (включаючи медичні та фармацевтичні засоби), які згубно позначаються на здоров'ї спортсменів тощо. Ще один важливий негативний момент потенційних можливостей інтенсифікованого, націленого на утилітарний результат міжнародного змагального спорту пов'язаний з тим, що, як правило, він ставить людину в жорстко регламентовані рамки, суттєво обмежує її свободу. Щомісячні багатоденні навчально-тренувальні збори, з відривом від сім'ї та звичного оточення можуть залишати негативний слід у моральному, духовному, культурному образі людини, деформувати її особистість. Міжнародні

спортивні змагання, створюючи умови прояву лицарської поведінки, водночас у силу своєї гостроти і престижності спонукають до порушення принципів чесної гри [18].

Немаловажний і той факт, що привабливість міжнародних спортивних змагань, дедалі більший інтерес, що проявляється до них з боку мільйонів людей, відкривають величезні можливості для використання олімпійських ігор не лише прогресивними, а й різними реакційно-мілітаристськими, націоналістичними, шовіністичними та іншими соціальними силами у своїх корисливих економічних, політичних, ідеологічних намірах.

У наукових публікаціях [18;20;24] відзначаються й інші негативні явища, які можуть бути пов'язані з міжнародним спортом, його антигуманним культивуванням, особливо в рамках спорту вищих досягнень. При цьому зазначається, що за певних соціальних умов через різні причини ці негативні явища можуть стати переважаючими у сфері даного спорту і відтіснити на задній план його гуманістичні цінності. Цей діалектично-суперечливий характер спорту, властивий і міжнародному спорту, визначає можливість не тільки реалізації за допомогою цього соціального феномену найважливіших гуманістичних цінностей, а й його негативного впливу на особистість і соціальні відносини людей.

Зарубіжні науковці звертають увагу на те, що існує як мінімум три рівні взаємозв'язку спорту зі світом і використанням сили [18;24;31]:

- а) насильство у спорті як вираз певного рівня розвитку суспільства;
- б) спорт як військова підготовка;

в) політичне та ідеологічне використання спортсменів та спортивних організацій для дій проти миру або за його збереження. Водночас вони виділяють кілька аспектів соціального значення міжнародного спорту з погляду його миротворчих функцій:

1. Спортивна діяльність, як модель мирного змагання.
2. Спорт як модель обмеження конфлікту.
3. Спорт як інститут зустрічі.

Як зазначалося вище, дедалі більшість людей спорт приваблює не тільки як сфера прояву моральності, культури, естетики суто людського (неформального) спілкування, гуманного ставлення людей один до одного і до природи, як засіб гармонійного розвитку особистості. Вони включаються до спорту та спортивних змагань (як їх безпосередні учасники, глядачі тощо) лише тому, що тут можна заробити гроші, придбати інші матеріальні блага, славу, підняти свій престиж, спостерігати та проявити жорстокість, агресивність, грубу фізичну силу, перевагу однієї людини над іншою, однієї нації над іншою. Серед спортсменів, тренерів, спортивних керівників все частіше спостерігається бажання здобути перемогу за будь-яку ціну, навіть за рахунок здоров'я, порушення моральних норм та принципів, одностороннього потворного розвитку особистості, застосування таких методів підготовки спортсменів, які калічать їх і фізично, і духовно.

У зв'язку з розширенням міжнародного спорту значно зростає кількість різних партій та сил, пов'язаних з ним, які мають у ньому певні інтереси. До таких основних партій і сил відноситься:

1. Спортивні: МОК; міжнародні спортивні федерації; Національні олімпійські комітети; національні спортивні федерації; спортсмени; глядачі; спортивні засоби масової інформації.
2. Політичні: ЮНЕСКО; Рада Європи; країни, що не приєдналися; країни, що розвиваються; національні урядові організації.
3. Економічні: бізнес; промисловість спорту; комерційні засоби масової інформації та розваги; професійний спорт.

Характер інтересів та ціннісних орієнтації всіх цих соціальних партій і сил істотно впливає на гуманістичну цінність міжнародного спорту, оскільки вони можуть використовувати його в різних цілях [9].

На жаль, як показують численні дослідження, в організації роботи зі спортивно-гуманістичного та олімпійського виховання є істотні недоліки. Досі не створено достатньо ефективної системи засобів, форм і методів такої роботи. Проведені педагогічні та соціологічні дослідження показують слабку

підготовленість багатьох фахівців до проведення роботи з формування та вдосконалення у своїх учнів гуманістично-орієнтованого ціннісного ставлення до спорту, формування у них моральної, естетичної, екологічної культури, культури спілкування, творчих здібностей, олімпійських ідеалів тощо. Багато в чому саме цим пояснюється низький рівень спортивно-гуманістичної, зокрема й олімпійської, освіченості суб'єктів міжнародного спорту.

З усвідомленням величезних повноважень, укладених у міжнародному спорті для реалізації гуманістичних цінностей та залежності реалізації цих можливостей від свідомої, цілеспрямованої діяльності людей пов'язане виникнення сучасного олімпійського руху.

3.3. Підвищення спортивно-гуманістичної спрямованості системи олімпійської освіти

Конкретні шляхи вирішення обговорюваної проблеми підказує проведений вище аналіз чинників, які істотно впливають на ціннісні орієнтації та поведінку суб'єктів міжнародного спорту, а тим самим і на його гуманістичну цінність [7].

У ході цього аналізу, зокрема, було обґрунтовано положення про те, що до таких факторів належить свідомо, цілеспрямована робота з роз'яснення та пропаганди у спорті гуманістичних ідеалів та цінностей, олімпізму. Водночас наголошувалося на незадовільному стані цієї роботи. З цього випливає, що один із важливих напрямів – посилення гуманістичної орієнтації суб'єктів міжнародного спорту й насамперед самих спортсменів – підвищення рівня їхньої спортивно-гуманістичної та олімпійської освіченості на основі активізації та вдосконалення відповідної інформаційної, роз'яснювальної та пропагандистської роботи. Йдеться насамперед про те, щоб більш повно та глибоко ознайомити спортсменів, тренерів, організаторів спортивних змагань з гуманістичними ідеалами та цінностями, роз'яснити їх зміст та значення у

сфері міжнародного спорту, олімпійського руху, інших гуманістично-орієнтованих спортивних рухів, показати реалізацію у ході історії цих рухів, у процесі організації та проведення міжнародних спортивних змагань, в тому числі Олімпійських ігор і т. п. У широкому плані йдеться про формування культури суб'єктів міжнародного спорту.

Необхідність активізації та підвищення ефективності цієї педагогічної діяльності пов'язана з тим, що, як показують дослідження, спортсмени та інші суб'єкти міжнародного спорту, як правило, мають низький рівень спортивно-гуманістичної та олімпійської освіченості, не мають достатньо глибоких знань про історію олімпійського руху і особливо знань про олімпійську філософію, про цілі та завдання олімпійського руху, про ідеали та цінності олімпізму [9].

Про необхідність розгортання та активізації олімпійської освіти, особливо дітей та підлітків, які залучаються до спорту, публікується у численних міжнародних офіційних документах останніх років. У Міжнародній хартії фізичного виховання та спорту, прийнятої ЮНЕСКО, під якою поставили свої підписи представники багатьох держав-членів ООН, публікується заклик включати до державних програм соціального та культурного розвитку виховання молоді в принципах олімпізму.

У рекомендаціях олімпійських конгресів у Варні та Баден-Бадені наголошується на необхідності широкого поширення знань про гуманістичні ідеї олімпізму серед молоді. У заключному документі XI Олімпійського конгресу в Парижі 1994 р., присвяченого 100-річчю МОК, з цього питання наголошувалось про поширення культурних, етичних та виховних цінностей олімпізму. Також наголошувалося на необхідності залучення до процесу олімпійської освіти не лише дітей та молоді, але всіх верств населення. «Навчання олімпізму має здійснюватися на всіх рівнях суспільства», - сказав президент МОК Хуан Антоніо Самаранч [10].

Особливо важлива роль у роз'ясненні та пропаганді духовно-моральних цінностей олімпізму відводиться Міжнародній олімпійській академії, яка була

створена у 1961 р. Академія регулярно обговорює питання олімпійської освіти на своїх щорічних сесіях, присвячує їм спеціальні засідання. Значну увагу цим питанням приділяється у роботі Національних олімпійських академій, які створені в багатьох країнах. Академії організують семінари та лекції, видають та поширюють довідкові матеріали та іншу літературу з цієї тематики, розробляють програми та методики олімпійської освіти стосовно різних груп дітей та молоді, проводять велику роботу на основі цих програм у школах, вузах та інших навчальних закладах, тощо.

Для активізації роботи з олімпійської освіти дітей та молоді у зв'язку зі святкуванням 100-річчя освіти МОК та 100-річчям сучасних Олімпійських ігор за підтримки президента МОК у 1994 р. створено Керівний комітет проекту всесвітньої кампанії «Національні олімпійські комітети у дії: олімпійські ідеали через освіту».

Перша комплексна програма олімпійської освіти, пов'язана з проведенням Олімпійських ігор, була розроблена в Канаді 1976 року. У подальшому і Національними олімпійськими академіями США (1984 р.) та Німеччини (1988, 1992, 1994), а також групами педагогів на замовлення Оргкомітету Олімпійських ігор у інших країнах [13].

Різноманітність сучасної олімпійської свідомості та олімпійської культури знаходить відображення у динаміці олімпійської освіти. У рамках олімпійської освіти особлива увага приділяється роз'ясненню та пропаганді серед дітей та молоді принципів «fair play» («Чесна гра»). Ці принципи часто обговорюються та активно пропагуються на сесіях Міжнародної Олімпійської Академії. Аналогічні зусилля роблять і Національні Олімпійські академії низки країн – Канади, США, Німеччини та ін. Певну активність у цьому плані починають виявляти і Олімпійські Академії.

Велику роботу з роз'яснення та пропаганди принципів «fair play» веде Міжнародний Комітет чесної гри, заснований 1964 року. Міжнародною асоціацією спортивної преси та Міжнародною Радою фізичного виховання та спорту за підтримки ЮНЕСКО. У цій роботі Комітет співпрацює з

Міжнародною асоціацією боротьби за спорт без насильства та Міжнародним фондом боротьби з насильством у спорті. Ці три організації створили спільний консультативний орган під назвою «Міжнародне співтовариство боротьби з насильством у спорті та пропаганди чесної гри».

Олімпійське виховання може здійснитися через експериментальні програми, спрямовані на формування та розвиток у учнів орієнтації на спорт, як сферу прояву культури, моральності, естетики, інтересів до олімпійських ігор та олімпійського руху, його розвитку та пропаганди. В рамках олімпійського навчання, яке органічно вписується у загальну систему навчально-виховного процесу, можливе формування у учнів відповідних практичних здібностей, умінь та навичок з предмету – фізична культура. Особлива увага звертається на формування вмінь для заняття спортом, які не завдавали шкоди здоров'ю; звички завжди вести чесну та справедливую боротьбу, вміння роз'яснювати та пропагувати ідеї олімпізму.

В останні роки розроблено та апробовано на практиці цілий комплекс засобів, форм та методів олімпійської освіти: проведення конкурсів, Днів Олімпізму, виготовлення олімпійської символіки, фільмів та слайдів, зустрічей із відомими спортсменами, учасниками Олімпійських ігор та тренерами збірних команд; створення Олімпійських клубів та музеїв – шкільних, міських тощо [16].

Однією з найефективніших форм поширення ідей олімпізму стали олімпійські музеї. Перший олімпійський музей було відкрито 23 червня 1993 року у Лозанні. Створення музеїв олімпійської слави у різних країнах світу та досвід організації інформаційно-просвітницької роботи цих організацій дозволяють знайти нові можливості для поширення ідеалів олімпізму у сучасному світі.

Фактично виховання через практику здійснюється найдієвішим чином. Самі Всесвітні юнацькі ігри є взірцем поширення ідеалів олімпізму серед молодих спортсменів. Залучення ритуалів та символів олімпізму на практиці спортивної роботи зустрічається досить часто.

Важливу роль в активізації та підвищенні ефективності інформаційної, роз'яснювальної та пропагандистської роботи, спрямованої на посилення гуманістичної орієнтації суб'єктів міжнародного спорту, мають зіграти засоби масової інформації. У спільній доповіді на тему «Роль фізичного виховання та спорту у підготовці молоді» першою Міжнародною конференцією міністрів та керівних працівників, відповідальних за фізичне виховання та спорт (ця конференція була організована ЮНЕСКО у співпраці з Міжнародною радою з фізичного виховання та спорту та відбулася 5-10 квітня 1976 р. у штаб-квартирі ЮНЕСКО), говориться: «Для того щоб фізичне та спортивне виховання перетворити на один з елементів сучасного гуманізму та фактор культури, необхідно виконувати низку умов. У цьому слід згадати про роль засобів. Як видається, ці кошти в даний час приділяють дуже багато уваги видовищним аспектам спорту, а їм слід прагнути більше до виховної ролі, особливо шляхом показу користі спорту для всіх» [21].

Центральна проблема, на вирішення якої мають бути зосереджені зусилля як науковців, так і фахівців-практиків у галузі спортивно-гуманістичної та олімпійської освіти щодо підвищення його ефективності. Головний шлях вирішення цієї проблеми – пошук нових форм і методів, а також створення системи цієї педагогічної діяльності.

Водночас слід враховувати дві важливі особливості розвитку спортивно-гуманістичного руху в останні роки:

- 1) зазначену вище відмову в рамках олімпійського руху від низки гуманістичних ідеалів та цінностей;
- 2) поява низки інших спортивних рухів, таких, наприклад, як «спорт для всіх» та інші, які не тільки заявляють про свою відданість гуманістичним ідеалам та цінностям, але прагнуть і реалізувати їх на практиці.

Виходячи з цього спортивно-гуманістичну освіту не слід зводити до роботи з роз'яснення та пропаганди лише ідеалів та цінностей олімпізму. Вона має бути спрямована на формування та розвиток знань про ті гуманістичні

ідеали та цінності, які поклали в основу своєї діяльності різні спортивно-гуманістичні рухи, а не лише олімпійський рух.

Як один з найважливіших напрямів гуманізації сучасної олімпійської освіти багато дослідників та практичних фахівців вважають посилення боротьби з його девіаціями та патологіями, такими, як прагнення до перемоги за будь-яку ціну, технологізація тренування, допінг, хуліганство тощо.

У зв'язку з цим в останні десятиліття розроблено та схвалено цілу низку «Маніфестів» та «Декларацій»:

- «Маніфест про спорт» (1971)
- «Маніфест про чесну гру» (1977)
- «Маніфест – чесна гра для всіх»
- Європейський маніфест «Молоді люди та спорт»
- «Декларація про fair play»;
- Декларація «Спорт, толерантність та чиста гра»
- Віденська Декларація боротьби проти расизму, ксенофобії, антисемітизму та нетерпимості
- Декларація про фундаментальні принципи, що стосуються вкладу засобів масової інформації у зміцнення миру та міжнародного розуміння, реалізації прав людини та боротьби з расизмом, апартеїдом та пропагандою війни,
- Європейська конвенція про насильство у спорті
- Європейська Хартія спорту та Кодекс спортивної етики та ін.

Поряд із підвищенням рівня спортивно-гуманістичної освіченості суб'єктів міжнародного спорту, необхідно створити реальні стимули, що спонукають спортсменів, тренерів, керівних спортивних працівників, глядачів орієнтуватися у своїй поведінці на гуманістичні ідеали та цінності.

Вищеперелічені форми олімпійської освіти досить перспективні через такі обставини [18]:

- а) широкий контекст розуміння олімпізму, заснований на інтеграції гуманітарних та професійних аспектів олімпійського руху, міждисциплінарний характер загальноосвітніх програм;
- б) синтез у рамках олімпійської ідеї існуючих спортивно-гуманістичних рухів та ініціатив;
- в) подолання відомчих та групових перешкод;
- г) можливість залучення держбюджетних та позабюджетних джерел фінансування.

Нові напрями в олімпійській освіті дозволяють як забезпечити відомий рівень вузькопрофесійної спортивної підготовленості (як частини фізкультурної освіти), так і запобігти скороченню спортивно-гуманістичного простору, що конституюється, насамперед, у філософії олімпізму (а в перспективі – відновити або навіть розширити це простір). Принциповим моментом є формування олімпійської освіти як системи автономних компонентів, здатних до еволюції та відтворення.

3.4. Гуманізація суспільства як умова підвищення духовно-моральної цінності спорту

Темпи існування історично зростають і досягли сьогодні безпрецедентно високих значень. Це ставить людину перед необхідністю осмислити те, що може бути включено до цінності зростання. Сучасна людина живе в світі, що постійно розширюється і стрімко змінюється, що розкриває йому все більше і більше своїх таємниць, що дає йому все більше і більше можливостей.

Занадто велика дистанція між загальним рівнем цивілізованості та передовими досягненнями науки і техніки загрожує варіацією суспільства, зривом його в дикість та різні форми архаїчних суспільних устроїв. Такий соціально-культурний імператив йде рука об руку з тим соціологічним законом, згідно з яким розрив між найбільш забезпеченими верствами

суспільства та рештою його частини не може бути як завгодно більшим. Після переходу порогового стану настає момент соціального вибуху, що веде до деградації чи навіть загибелі цивілізації.

Вступ цивілізованого світу, України в тому числі, у смугу свободи, ринку та невизначеності означало, що, поряд з ініціативою та надією на краще, країни вносять весь морально-психологічний багаж своєї, багато в чому невиліковної та насильницької, історії. Країна отримала новий шанс, нові можливості, але зустрілася і з новими, невідомими їй раніше випробуваннями. Свобода, відповідальність, законність, самоповага, справжнє розкріпачення особистості – цього треба було вчитися. Вона отримала ринок з усіма його позитивними та негативними сторонами. Вона зіткнулася і зі світом як він є в його чистоті та порочності, і з самою собою як вона є у всьому її величі та слабкості. Те саме сталося і на індивідуальному рівні, тобто з громадянином.

Одним із резервів, який може суттєво полегшити важке народження нової України та – вперше в її історії – вільного та відповідального громадянина, і є гуманізм як система цінностей, стиль мислення та психології, як гідний спосіб життя людини, яка поважає себе, свій народ, свою культуру та світову цивілізацію [8].

Справді, не можна не погодитися з тим, що гуманізм у наші дні набув нових масштабів, вийшов на планетарний рівень. Це, по суті, сталося зовсім не випадково, а є результатом як якостей, закладених усередині гуманізму, що спочатку заявив про себе як про космополітичне явище, так і через широке поширення цінностей гуманізму в міру розширення кордонів демократії та активізації цивілізованих транскультурних відносин між людьми, регіональними та національними культурами. Сучасний стан світу показав, що не потрібно доводити необхідність кардинальної зміни системи ціннісних орієнтацій, звернення суспільної свідомості до цінностей взаєморозуміння, діалогу, толерантних взаємин. Важливою передумовою гармонізації та синхронізації особистісного та соціального прогресу є здатність змін людської свідомості, внутрішнього світу особистості, еволюції суспільної свідомості, з

одного боку, та переконань, світоглядів індивідів – з іншого. У тому числі й за рахунок розширень наших знань про суспільство, людину та її можливості. Здавна відомо, що трансформувати свідомість, змінити переконання та системи цінностей набагато важче, ніж переписати закони, навіть якщо це закони світобудови. Свідомість, виконуючи захисну функцію, сприяє збереженню цілісності «Я» людини і того світу, в якому вона живе, і тому вона в ряді своїх істотних аспектів набагато інертніша, ніж цього хотілося б просвітителям, реформістам, педагогам і мислителям, які стоять на передових позиціях науки і культури. Тим не менш, в ідеалі процеси зміни умов та норм життя людини повинні йти збалансовано та узгоджено. Чим оптимальніший баланс, тим більше шансів на благодетельність змін та подолання криз зростання й зміни особистості та суспільства. Початок третього тисячоліття – привід переосмислити умови існування, поставити питання, куди завели нас наші маршрути і якими шляхами ми маємо намір рухатися далі.

Є вагомі підстави вважати сучасну епоху переломною. Для неї характерні процеси, які кардинально змінюють усі сторони людського буття – спосіб життя людей, їхню поведінку, культуру, сферу економіки тощо. Істотні зміни відбуваються також у сфері політики та ідеології. Ці зміни вкрай різноманітні. Однак у зв'язку з обговорюваним питанням важливо відзначити, що вони включають процес, який в гранично короткому вигляді може бути охарактеризований наступним чином: на зміну конфронтації соціально-політичних сил, ідеологічних напрямів, течій приходить пошук шляхів їх інтеграції, співробітництва, кооперації у вирішенні актуальних завдань людської цивілізації [8].

Цей процес розгортається в рамках більш широкого та фундаментального процесу оновлення сучасного суспільства на основі ідей гуманізму.

Особливо важливо наголосити, що глобальні проблеми та труднощі, з якими зіткнулося людство на порозі XXI століття, породили прагнення не лише декларувати гуманістичні ідеї, а й домагатися їхньої практичної

реалізації у всіх сферах життя людей. Все більш ясно усвідомлюється, що, якщо людство хоче вижити, воно має в сучасній системі ціннісних координат на перший план висунути загальноцивілізаційні, загальнолюдські цінності, що треба прагнути не до переваги над іншими людьми, а солідарності з ними.

Однак навряд чи можна заперечувати, що будь-яке сучасне суспільство має з максимальною послідовністю спрямовувати свої зусилля на реалізацію гуманістичних ідей та принципів, якщо воно хоче забезпечити вищий ступінь динамізму та стабільності свого розвитку, більш високий рівень добробуту та впорядкованості життя більшості своїх членів, зробити їхні стосунки більш цивілізованими, а їх найбільш здоровими й фізично, й морально. Олімпійське утворення органічно вписується в охарактеризований вище процес і набуває значення, що виходить за рамки лише олімпійського руху.

Ця соціально-педагогічна діяльність покликана формувати та вдосконалювати у молоді певну, пов'язану зі спортом гуманістичну систему знань, здібностей, інтересів, потреб тощо. При досить тривалому та ефективному впливі олімпійської освіти дана система може зайняти настільки міцне місце в загальній системі особистісних якостей людини, що може перетворитися на філософію життя, яка орієнтує його у всіх справах та вчинках, у взаєминах з іншими людьми незалежно від їхньої раси, національності, ідейно-політичних поглядів і т. п. на пріоритет свободи та гідності людської особистості, на кооперацію, співробітництво та інші духовно-моральні цінності. Ця філософія має значення для нашої країни. По-перше, вона відповідає тим завданням, які вирішуються на етапі у суспільному розвитку. Перед Україною, яка стоїть на шляху духовного відродження та вирішення економічних проблем, виникли величезні труднощі. Для досягнення поставленої мети та подолання труднощів потрібні не тільки величезні матеріальні ресурси. Потрібні активні, творчо обдаровані, здорові і фізично розвинені люди, які прагнуть різнобічного розвитку та прояву своїх здібностей і висувають на передній план духовно-моральні цінності у своєму

ставленні до інших людей, до природи і до самих себе. Але саме на ці життєві цінності орієнтує філософія олімпізму [8].

По-друге, олімпізм здатний до певної міри заповнити той ідеологічний вакуум, який виник в умах молоді внаслідок кардинальних змін, що відбулися останніми роками у політиці та економіці нашої країни.

Таким чином, саме олімпійська освіта повною мірою відповідає тенденціям сучасного суспільного розвитку, у тому числі в галузі політики та ідеології, інтересам та потребам сучасної цивілізації, а також тим завданням та проблемам, на вирішення яких спрямовує зусилля наша країна. Воно може зробити істотний внесок у вирішення актуальних соціальних завдань людської цивілізації, у процес перетворення сучасного суспільства на основі ідей гуманізму.

Але для реалізації цієї можливості в рамках системи олімпійської освіти повинні вирішуватись такі завдання, використовуватись такі різноманітні засоби, які здатні забезпечити його достатню ефективність та масштабність.

І все-таки є певні підстави висновку про можливе посилення орієнтації сучасного суспільства на гуманістичні цінності. Цей висновок ґрунтується на аналізі сучасного етапу економічного та культурного розвитку людства, кризових ситуацій основних проблем, даного етапу та шляхів їх подолання у ході подальшого розвитку. Певний оптимізм у цьому плані вселяють і результати масових опитувань, проведених у розвинених капіталістичних країнах. Вони показують, що «дедалі очевиднішою у високорозвинених суспільствах стає тенденція поступового руйнації традиційної орієнтації – для досягнення «матеріального добробуту» і «споживчого успіху» ... значна частина опитаних... вважає, що багатство це важлива умова і засіб для досягнення інших (на відміну від кількості грошей), більш значимих цілей з погляду цінностей людського існування: наприклад, отримання хорошої освіти, доступу до багатств культури (у тому числі культури фізичної тощо). У центрі уваги дедалі більше виявляється проблема самореалізації особистості

– від зовнішнього, фізичного іміджу до можливості занять інтелектуальними, духовними видами діяльності за своїм вибором» [7].

Якщо ця тенденція у суспільному розвитку, зміни системи цінностей збережеться, вона справді сприятиме ефективному вирішенню проблеми гуманістичної цінності олімпізму.

Однак навряд чи можна погодитися з тими вченими, які всі надії на гуманізацію спорту пов'язують із створенням нового, кращого світу або вважають, ніби соціально-політична та економічна «перебудова» соціальної системи на засадах гуманізму, створення «здорової» («нормальної») суспільної системи автоматично призведуть до гуманізації, «олюднення» усієї сфери спорту, включаючи міжнародний, як одного з елементів цієї системи.

Такі трансформації соціальної системи важливі для вирішення проблеми, що обговорюється. Але водночас мають бути продовжені пошуки ефективних соціально-педагогічних проєктів, програм, технологій певних перетворень у рамках міжнародного спорту.

Висновки до 3 розділу

Оскільки олімпійський рух – найважливіший елемент міжнародного спорту, у ньому фокусуються різні тенденції, що мають місце у фізичній культурі сучасності, проявляються процеси, що відбуваються у світовій культурі. Так, для олімпійського руху характерним є прояв суперечливих тенденцій демократичних та консервативних. Це умовами його зародження, розвитку, наявністю у ньому представників різних суспільно- політичних систем, соціальних течій. Як зазначалося, на ранніх етапах становлення та розвитку неоолімпізму гуманістичні, загальнодемократичні принципи переважно лише декларувалися, але з втілювалися, не реалізовувалися насправді повною мірою. Статутні вимоги МОК мали, по суті, формальний характер.

До актуальних проблем сучасного олімпійського руху можна віднести його комерціалізацію та професіоналізацію. Тенденції відкритого проникнення в олімпійський, аматорський спорт промислових, комерційних,

фінансових корпорацій, які підпорядковують спорт своїм економічним цілям отримання прибутків, мали місце і раніше, але до кінця XX століття вони посилювалися. Так комерціалізація зрештою стирає грань між аматорським та професійним спортом. Проблема участі в олімпійських іграх спортсменів-аматорів та професіоналів гостро стоїть і сьогодні.

Сучасні ігри позбавлені релігійного змісту. Священний вогонь із Олімпії має лише символічне значення. Оновлення програми Олімпійських ігор здійснюється під впливом економічних та політичних чинників. Сучасний спорт розвивається відповідно до загальної логіки розвитку світової спільноти. Професіоналізація та комерціалізація олімпійського руху суттєво віддалила Олімпійські ігри від первісного задуму засновника сучасного олімпізму П'єра де Кубертена. У сучасному спорті активно впроваджуються елементи економічного розрахунку.

Робота з роз'яснення та пропаганди ідей, ідеалів та цінностей олімпійського руху, інших спортивно-гуманістичних рухів має важливе значення для підвищення рівня спортивно-гуманістичної освіти, олімпійської культури суб'єктів міжнародного спорту. Ця робота за її правильної організації справді здатна зробити істотний внесок у посилення їх гуманістичної орієнтації, а отже, і гуманістичної цінності міжнародного спорту. Однак не слід перебільшувати її роль та значення. Хоча роз'яснення та пропаганда принципів «fair play», гуманістичних ідеалів миру та дружби між народами, різнобічного та гармонійного розвитку особистості та інші мають важливе значення, але самі по собі навряд чи здатні усунути антигуманні явища у сфері сучасного міжнародного спорту. Не можна не враховувати зазначений вище істотний вплив об'єктивних чинників на ціннісні орієнтації та поведінку людей.

ВИСНОВКИ

Згідно завдань, які були поставлені на початку наукового дослідження на тему «Генезис і практика олімпізму в сучасній фізичній культурі та спорті», можемо зробити наступні висновки.

1. Здійснені в кваліфікаційній роботі соціальні та історичні виміри розвитку Олімпізму на всіх етапах його розвитку дозволяють зробити певні висновки щодо сутності цього питання, його функціональної ролі та соціально-культурного значення у суспільній системі. Основи сучасного Олімпізму полягають у тому, що сучасний олімпізм значною мірою сприяє всебічному розвитку особистості; на міжнародному рівні олімпізм, безумовно, має величезний вплив на зміцнення дружби між народами та збереження миру; незаперечний внесок сучасний олімпізм робить і в розвиток молодіжної субкультури, а також в обмін культурними цінностями.

Важливе значення впливу олімпізму має встановлення етичних цінностей в олімпійському русі та спорті.

2. Теорія, як сукупність наукових положень, становить частину концепції олімпізму і включає: системно-ретроспективний підхід до вивчення та організації Олімпійських ігор та олімпійського руху; аксіологічний підхід до олімпійської освіти; оздоровчо-розвивальний характер олімпізму.

У ході дослідження було зроблено спробу на основі розкриття ретроспективних аспектів розвитку Олімпізму, сукупності методів та принципів вивчення та організації олімпійського руху, розгляду олімпізму як організаційної структури, так і змістовної основи олімпійської освіти розкрити олімпізм як чинник становлення соціально-культурної гуманності.

Відродження Олімпійських ігор наприкінці XIX століття по праву може бути віднесено до видатних інтелектуальних, моральних досягнень людства. Це феноменальний приклад спадкоємності світової культури, наступності загальнолюдських цінностей.

3. Олімпійські ігри збагатили XX століття у багатьох проявах людського буття, людського духу, людської суті. В ієрархії цінностей світової культури XXI століття Олімпізм, Олімпійські ігри, Олімпійський рух, спорт займають особливе місце, свою нішу. Тому цілком очевидно розглядати Олімпізм як філософію, ідеологію Олімпійських ігор та Олімпійського руху. Олімпізм – це філософсько-педагогічна доктрина, куди входять філософські, педагогічні, етичні, естетичні, правові ідеї. Олімпізм базується на принципах гуманізму, демократизму, лібералізму, пацифізму, загальнолюдських моральних цінностях.

4. Висока соціальна, культурологічна, гуманістична місія Олімпійської тріади покликана служити зміцненню моральних підвалин світового співтовариства. Прямий обов'язок та висока відповідальність керівників міжнародного Олімпійського руху - лідерів МОКу, НОКів, МСФ - подбати, щоб у рамках Олімпійських ігор функціонувала така модель спорту, за якої шляхетні принципи чесного спортивного суперництва були б пріоритетними і шанувалися понад усе. Моральний імператив має стати неодмінною, визначальною умовою діяльності всіх ланок міжнародного Олімпійського руху. Гуманна суть спорту і в тому, що він народився й існує як унікальний спосіб максимального виявлення, неупередженого порівняння на об'єктивній основі та перманентного стимулювання найбільшого розвитку певних людських здібностей, досяжних можливостей індивіда. У сфері спорту, особливо у спорті вищих досягнень, виявляються, створюються та постійно оновлюються дедалі нові засоби та методи виховання діяльнісних здібностей, які згодом переносяться у масову практику.

Проведені в кваліфікаційній роботі дослідження дозволили виділити низку рекомендацій щодо шляхів, засобів, форм і методів підвищення духовно-моральної цінності Олімпізму: підвищення рівня спортивно-гуманістичної освіченості суб'єктів міжнародного спорту, використання нових моделей організації міжнародних спортивних змагань та підготовки до них,

які мають вищий (порівняно з традиційною моделлю) соціально-культурний, гуманістичний потенціал, гуманізацію суспільства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бубка С.Н. [и др.] ; ред. В. Н. Платонов. - Киев : Олимпийская литература, 2009.- 736 с.: ил. сфера деятельности // Наука в олимпийском спорте. — 1995. — № 2.
2. Булатова М. [и др.] ; ред. В. Н. Платонов. - Киев: Олимпийская литература, 2009. - 696 с. : ил. Олимпийский спорт . Учебник: в 2 т. Т. 1 / В. Н. Платонов, М. М. Булатова,
3. Булатова М.М. Енциклопедія олімпійського спорту в запитаннях і відповідях / М.Булатова. – Київ, Юлімпійська література, 2009.- 400 с.
4. Вербицький, В. А. Історія фізичної культури та спорту в Україні : навч. посіб. / В. А. Вербицький, І. Г. Бондаренко. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – 340 с.
5. Гилюн Л. В. Сучасні тенденції розвитку міжнародного олімпійського руху через відповідні структури: основні напрямки та перспективи / Гилюн Л. В., Філенко В. М. // Олімпізм як філософія життя та мислення: зб. матеріал. Всеукр. наук.-практ. конф. до 95-річчя Полтав. держ. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка. - Полтава : ПДПУ, 2009. - С. 33-39.8.
6. Гринів О. Погляди античних мислителів на фізичну культуру та Олімпійські ігри / Гринів О., Окопний А. // Спортивна наука України. - Л., 2011. - № 4. - С. 22-30.
7. Зинюк А. В. Візуальна репрезентація спорту / Зинюк А. В. // Методологія, теорія і практика соціального аналізу сучасного суспільства. - 2010. - № 16. - С. 551-554.
8. Кубертен, Пьер де. Ода спорту [Текст] / Пьер де Кубертен. - М.: ФиС, 1987.-57 с.
9. Кубертен, Пьер де. Олимпийские мемуары [Текст] / Пьер де Кубертен- Киев: Олимпийская литература, 1997. - 179 , [1] с.
10. Кун, Л. Всеобщая история физической культуры и спорта [Текст] / Л. Кун.- М.;Радуга. 1982.-399 с.

- 11.Пангелова, Н. Є. Історія фізичної культури : навч. посіб. / Н. Є. Пангелова. – Київ : Освіта України, 2007. – 291 с. : іл. – Бібліогр.: с. 280–284.
- 12.Платонов В.Н., Гуськов С.И. Олимпийский спорт: Учебник: В 2 кн. Кн. 1.Платонов В.Н., Петровский В.В. Олимпийский спорт как система знаний С. 31—36
- 13.Філь, С.М. Історія фізичної культури : навч. посіб. / С. М. Філь, О. М. Худолій, Г. В. Малка ; за ред. С. М. Філя. – Харків : ОВС, 2003. – 157, [1] с. : іл. – Бібліогр.: с. 154–156.
- 14.Центральний державний архів вищих органів влади та управління України: Ф166, оп. 15, т. 4: справа 4443
- 15.Центральний державний архів вищих органів влади та управління України: Ф166, оп. 15, т. 1: справа 23
- 16.Центральний державний архів вищих органів влади та управління України: Ф166, оп. 15, т. 1: справа 1070
- 17.Центральний державний архів вищих органів влади та управління України: Ф166, оп. 15, т. 1: справа 1082
- 18.Центральний державний архів вищих органів влади та управління України: Ф166, оп. 15, т. 1: справа 1084
- 19.Duning, Erik. The Figurational Dynamiks of Modern Sport // Sportwissenschaft, vol. 9(4). 1979 . - 345 pp.
- 20.Durantez Conrado. Pierre de Coubertin. The Olimpic Humanist. - Lausanne: Olimpic Museum, 1994 . - 127 p.
- 21.Georgiadis Rjstas. The Ideas of Pierre de Couberten on the Revival of the Modern Olimpic Games // IOA. Report of the thirty - eighth Session 15thJuli - 30 th Juli 1998 . - International Olimpic Committee, 1999 . - pp. 43 – 55
- 22.Guldenpfening, Sven. Philosophi of the relations between sport and peace // Dialectics and Humanism. The Polish Filosofical Quarterly , 1984 .- Vol XI, N 1 - pp.43-57

23. Coubertin, Pierre de. Mens fervida in corpore lacertoso // Revue Olimpikue, Ile annee, juillet 1911
24. Coubertin Pierre de. IV Lettre olimpique // Gazette de Losanne, 22 novembre 1918, n° 319.- 54pp.
25. Coubertin, Pierre de. Memoires Olimpiques . - Lausanne, Bureau International de Pedagogie Sportive, 1932 . - 218 p.
26. Coubertin, Pierre de. Pedagogie sportive. Nouvelle Edition. -Lausanne, 1919 .-pp. 140-145
27. Krawczik Z. Sport i kultura. - Warszawa, 1981 . - 240 pp.
28. Lenk, H. Aktuelle probleme der sportphilosophie. - Schorndorn 1983. - 437 pp. 146. Manifesto// Fair Pley for All. Deklaration of the CIFP . - München, Paris, 1992.-pp/10-17
29. Maheu, R. La culture dans le monde contemporaim. Problèmes et perspectives . - Paris : UNESCO, 1973 . - 31 pp.
30. Pruvulovich, Z.R. In defence of competition // Journal of philosophi of Education, 1982 - N 16 - pp.77-88
31. Pierre de Coubertin and History . ~ Lausanne, The International Pierre de Coubertin Committee, 1994. - 23 p.
32. Rioux Georges. Propos Liminaires. Pierre de Coubertin educateur // Pierre de Coubertin. Textes choisis. Tome I. - Zurich - Hildesheim - New-York: Weidmann, 1986.-pp. 3-4
33. Seifart, Horst. Sport and Economy: The Commer cialisation of Olimpik Sport by the Media // International Review for the Sociologi of Sport, 1984 . - vol. 19 - N. % .- 314pp
34. Heinila, K. Sport and International Under standing as conceived by elite athletes.- University of Jyveskula, Departement of Social Sciences of Sport, Research Reports, 1986 .-N. 37 .- Ill pp
35. Heinila, K. Sport and International Under standing as conceived by elite athletes.- University of Jyveskula, Departement of Social Sciences of Sport, Research Reports, 1986 .-N. 37 .- Ill pp

36. Seppanen, P. The Olympics : A social. Perspective .- Helsinki : Univ. of Helsinki. 1984.-27p.
37. Vialar, Paul. Pierre de Coubertin (I) :The Man - The Games // Report of the 2nd Summer Session jf the IOA . - Athens. 1962 . - pp.54
38. Vialar, Paul. Pierre de Coubertin (II) :The Man and His Work // Report of the 2nd Summer Session jf the IOA . - Athens. 1962 . - pp.72-88